

IVANA SLAČANAC*
EMERIK MUNJIZA

PROGRAMSKI SADRŽAJI RAZREDNE NASTAVE I MOGUĆNOSTI NJIHOVE REALIZACIJE U ŠKOLSKIMA VRTOVIMA

(rad je izvadak iz diplomskoga rada Pedagogijska funkcija školskih vrtova, obranjen na Visokoj učiteljskoj školi u Osijeku)

Autori su istražili mogućnosti održavanja nastave u školskim vrtovima, pa time i djelomičnu realizaciju djela nastavnog plana za osnovnu školu.

U teorijskom djelu prikazali su različite vrste školskih vrtova: botanički, pokusni, proizvodni, odgojno- obrazovni kao i različite načine povezivanja nastave s radom u školskom vrtu.

U praktičnom djelu analizirali su sadašnji nastavni plan i program za razrednu nastavu i važeće udžbenike.

Na osnovu analiziranih izvora izdvojili su ostvarive sadržaje koji se mogu realizirati u školskom vrtu. Na kraju su prezentirali i praktično – metodičku organizaciju nastave u školskom vrtu.

Ključne riječi: školski vrt, razredna nastava, mogući sadržaji nastavnog plana i programa.

UVOD

Osnovna škola ne treba biti samo mjesto nastave, ona mora biti i prostor življenja, učenja i iskustva. Učenicima treba omogućiti da većinu zaključaka donose na temelju stvarnoga iskustva u čemu nam pomaže rad, promatranje i izvođenje pokusa.

Školski vrt kao sastavni dio školskoga dvorišta i školskoga okoliša pruža velike mogućnosti za obradu brojnih nastavnih sadržaja; za nastavu u prirodi, za organizaciju izvannastavnih aktivnosti, te za korisno provođenje slobodnoga vremena tijekom kojega se nenametljivo mogu razvijati brojne psihofizičke osobine, usvajati nova znanja i vještine, a sve u zdravom okružju.

Proučavajući školske vrtove kroz povijest uočavamo da su oduvijek bili prikladno i opravdano mjesto za usvajanje novih znanja, razvijanje vještina i navika.

---

* Ivana Slačanac, dipl. učiteljica, Osnovna škola „A. Harambašić“, Donji Miholjac
Doc. dr. sc. Emerik Munjiza, Filozofski fakultet, Osijek

1. KARAKTER ŠKOLSKIH VRTOVA KROZ POVIJEST

Prve informacije o školskim vrtovima vezane su uz pojam **botaničkih vrtova**. Botanički vrtovi osiguravali su školske šetnje, sustavna promatranja i bili izvor zornosti u nastavi. Kasnije se školskim vrtovima dodaje **proizvodno-gospodarska** funkcija. Oni su trebali osigurati određenu proizvodnju i na taj način doprinijeti razvoju narodnoga gospodarstva. Od 1905. godine školski vrtovi postaju **opće nastavni ili pedagoški** sa zadatkom da u ukupnom odgojnom nastojanju pomognu nastavi i školi. (Munjiza, 2003.)

Prve početne informacije o školskim vrtovima u Hrvatskoj možemo vezati uz crkveno-samostanske škole. Ozbiljniji, sustavniji i masovniji razvoj školstva vezan je za 18. stoljeće i prosvjetiteljski oblik vladanja Marije Terezije (1740.-1780.) i Josipa II. (1780.-1790.). Od tada pa sve do kraja 19. stoljeća hrvatsko je školstvo uređivano školskim propisima, naredbama, uredbama..., s kojima se nastojalo uz svaku školu osnovati i školski vrt. Na primjer, naredba iz 1817. godine izričito traži da se osnivaju školski produkcijski vrtovi iz kojih će se dijeliti voćne sadnice mještanima. (Izvjestaj, HŠM, prema Munjizi)

Zakonsko uređivanje školskih vrtova počinje prvim školskim zakonima iz 1871. i 1874. godine. Oba navedena zakona u sklopu su uređivanja škole kao obvezne institucije propisivala i školske vrtove. I pored toga što su školski vrtovi u navedenim zakonima bili obvezni, u praksi je oko njihovoga osnivanja bilo dosta problema. Zbog toga su upravne i školske vlasti dodatnim propisima podsjećale na obvezu osnivanja školskih vrtova.

Dio škola i učitelja su osnivanje i rad u školskim vrtovima osjećali obvezama i opterećenjima. Sumnjali su u pedagošku opravdanost i vrijednost školskih vrtova, posebno tamo gdje se favorizirala gospodarsko-proizvodna funkcija i besplatna podjela voćnih sadnica.

Banska uprava je 1894. g. sazvala nadzorničku konferenciju jer se već duže vrijeme u pedagoškoj teoriji i školskoj praksi vodila rasprava o karakteru školskih vrtova. Makar je većina prisutnih nadzornika prihvatila da vrtovi trebaju biti opće nastavni, školska vlast ostala je pri stavu da školski vrtovi imaju proizvodno-gospodarsku funkciju u smislu proizvodnje i podjele voćnih sadnica. No, konačno je i banska vlast popustila i u novi Nastavni plan i program iz **1905. godine** uvela odredbu da **školski vrt služi samo potrebama nastave**, to jest, postaju **opće nastavni, odnosno pedagoški vrtovi**. Time dobivaju zadatak osigurati praktične radove za nastavu gospodarstva, a istovremeno osigurati i različite načine povezivanja ostalih nastavnih predmeta.

Razdoblje između 1871. i 1914. godine bilo je vrijeme zakonskoga uređivanja školskih vrtova i svi doneseni zakoni u tom razdoblju propisivali su obveznost školskih vrtova. No, od 1914. godine to jest, od Prvog svjetskog rata i nakon njega, školski vrtovi se zapuštaju. Glavni uzrok je rat i ratno razaranja, zatim siromaštvo i nemogućnost općina da materijalno pomažu školske vrtove. Godine 1929. donijet je novi školski zakon koji je ostavio instituciju školskih vrtova obvezom.

«Nastavni plan iz 1933. godine predvidio je nastavni predmet *Opća poljoprivredna pouka*. Programski je nastavni predmet *Opća poljoprivredna pouka* vezan za školske vrtove i konkretiziran je sadržaj od prvoga do četvrtoga razreda. U prvome i drugome razredu održavaju se posebni sati iz poljoprivrede u školskim vrtovima. U trećem razredu propisano je gradivo iz općeg ratarstva, stočarstva, voćarstva i suzbijanje štetnika. Praktični dio treba ostvariti u školskom vrtu. Za četvrti razred predviđeno je gradivo iz specijalnoga ratarstva, vrtlarstva, vinogradarstva, pčelarstva i voćarstva s istom tendencijom praktičnoga rada. Uspostavom Savske banovine upravne i školske vlasti poduzimaju mjere na **obnovi školskih vrtova.**» (Munjiza, 2003., 27.)

Po završetku Drugoga svjetskoga rata nova vlast užurbano provodi reformu školstva.

Osnovna obvezna škola se relativno brzo transformira od četverogodišnje do šestogodišnje

i sedmogodišnje u osmogodišnju.

Uvode se slobodne aktivnosti u okviru kojih se **1955. godine** uvode i **učeničke zadruge**. (Franković, 1958. prema Munjizi). Učeničke zadruge temelje se na dotadašnjoj instituciji školskih vrtova pa razvojem školskih zadruga dolazi do *tihe likvidacije školskih vrtova*.

2. SUVREMENA REAFIRMACIJA ŠKOLSKIH VRTOVA

Novi interes za školske vrtove javlja se poslije 1990. godine. Postavši samostalna država Hrvatska nastoji konceptirati novu hrvatsku školu. U sklopu nove koncepcije hrvatskoga školstva ponovo se **reafirmiraju i školski vrtovi**. Reafirmaciju školskih vrtova pokreće Ministarstvo prosvjete i športa u suradnji s UNICEF-om i Središnjim odborom učeničkoga zadrugarstva. Središnji odbor učeničkoga zadrugarstva paralelno radi na obnovi učeničkih zadruga i školskih vrtova. U suvremenim uvjetima paralelno postoje školski vrtovi i učeničke zadruge. Za sada se ne ide u teorijsku analizu i njihovo razgraničavanje. (Munjiza, 2003.)

Ministarstvo prosvjete i športa izradilo je projekt Školski vrtovi u osnovnom školstvu Hrvatske. Primarni je zadatak u navedenom projektu edukacija kadra. Ministarstvo u suradnji sa Hrvatskim radio Zagrebom u sklopu emisije «Slušaj kako zemlja diše» provodi akciju «Najljepši školski vrtovi». **Projekt Najljepši školski vrtovi** krenuo je školske godine 1994./5., zamišljen nakon velikih razaranja, kao *obnova* školskih vrtova, u kojima će djeca, radeći na zemlji lakše izliječiti i zaboraviti ratne traume (*psihoterapija putem rada*). Škole širom Hrvatske u velikom su se broju odazvale pozivu pa je obnova školskih vrtova prerasla u natječaj za najljepše školske vrtove osnovnih i srednjih škola na području cijele Hrvatske.

U okviru školskih vrtova primjećuje se novi interes za područje ekologije i ekološkoga odgoja. Već nekoliko godina u mnogim se školama ostvaruju međunarodni, državni ili vlastiti školski projekti i programi za okoliš npr. svjetski

program GLOBE, UNESCO-vi programi SEMEP i *Škole koje promiču zdravlje*, europski projekt *Eko-škola*, programi sekcije Hrvatskoga prirodoslovnoga društva *Mladi čuvari prirode* te Eko-kviz «Lijepa naša», Pokreta prijatelja prirode *Lijepa naša*. (Internet; www.nn.hr, www.mzos.hr, www.lijepa.naša.hr).

Škola postaje mjesto učenja na kojem će učenici uočiti lokalne i globalne probleme u svom neposrednom okolišu, rješavati ih povezivanjem znanja iz raznih predmeta, predložiti moguća rješenja. (Borić, Peko, Vujnović, 2002.)

3. ODGOJNE MOGUĆNOSTI ŠKOLSKIH VRTOVA

Školski vrt gospodarski dobro osmišljen, estetski uređen, organizacijski i tehnički dobro postavljen i vođen sam je po sebi izuzetno odgojen. Veličina, izgled i organizacija školskih vrtova nije nikada bila precizno određena, ali je trebala biti takva da ukupno odgojno djeluje, a posebno na području estetskoga i moralnoga odgoja.

U suvremenim uvjetima školski vrtovi osiguravaju realizaciju radnoga odgoja kao jednoga od temeljnoga odgojnoga područja koji se treba temeljiti na načelu aktivnost učenika, što znači da učenici trebaju sami raditi, razumjeti što i zašto rade, a ne biti pasivni promatrači. Kao prikladni i mogući oblici rada u školskom vrtu navode se eksperimenti, praktični radovi, različiti oblici samostalnoga i intelektualnoga rada na različitim izvorima. Učenike treba poticati da u svaki rad unose makar i minimalne promjene, nešto drugo, stvaralačko. Sam osjećaj da je samo ili uz pomoć drugih učenika napravio ili stvorio nešto novo izuzetno je važan za razvoj samopouzdanja djeteta i pridonosi stvaranju pozitivne slike o sebi.

Škola se treba organizirati tako da se smjenjuju tjelesni i intelektualni rad, odnosno međusobno prožimaju i dopunjuju, a za takvu školski vrtovi su vrlo prikladni. Školski vrtovi trebaju intelektualizirati tjelesni rad i rasteretiti učenike od prevelikoga intelektualizma i verbalizma.

Suvremeno društvo zahtijeva učenika koji će biti ekološko osviješten, osposobljen za samostalno istraživanje, učenje i rješavanje problema. Ekološki odgoj i obrazovanje najsvrhovitije je postaviti kao nastavno načelo sveukupne nastave, odnosno kao princip koji se provodi kroz gotovo sve nastavne predmete. (Pavičić, 1993.; Willis, 1992. prema Borić, Barišić i Munjizi)

Kvaliteta neposrednoga okoliša, odnosno kvaliteta življenja, dijelom ovisi o stupnju ekološke svijesti pučanstva i obrazovanju o okolišu. To je navelo na važnost intenzivnije realizacije ekološkoga i obrazovanja. (Borić, Barišić, Munjiza, 2004.)

Ostvarivanju ciljeva odgoja za okoliš uvelike će doprinijeti primjena različitih metoda učenja i poučavanja. Važno je odabrati metode koje će poticati razvoj ekološke svijesti. U nastavi prirode govorne i istraživačke djelatnosti potiču razvijanje pozitivnoga stajališta i djelatnoga odnosa učenika prema okolišu. (Borić, Peko, Vujnović, 2002.) Dobar model odgoja za okoliš može biti samo onaj koji stvara preduvjete za ekološke aktivnosti učenika i

razvoj unutarnjega ekološkoga života škole. (Uzelac, 1999., prema Borić, Peko i Vujnović).

Potrebno je da nastavnik usmjerava i organizira rad učenika u neposrednom okolišu radi upoznavanja zavičaja. (Nastavni plan i program, 1999.)

4. MOGUĆNOST REALIZACIJE DIJELA NASTAVNOGA PROGRAMA U ŠKOLSKIM VRTOVIMA

4.1. PRISTUP PROBLEMU

U okviru opće odgojno-obrazovne funkcije školski vrtovi su posebno pogodna mjesta za povezivanje s nastavom, za praktično provjeravanje stečenoga teoretskoga znanja u školi, ali i stjecanje novih teoretskih znanja. Jasno je da se ove mogućnosti ne koriste jednako u svim školama, što u prvom redu ovisi o stručnosti, umješnosti i motiviranosti učitelja.

Ponekad se navedene mogućnosti koriste između dviju krajnosti; jedne da je gotovo većinu nastave moguće realizirati u školskom vrtu i druge koje ne vidi ni mogućnosti ni potrebe da se nastava povezuje s praktičnim radom u školskom vrtu.

Nas je zanimalo koliko je teorijska teza o mogućnosti povezivanja nastave i školskih vrtova u razrednoj nastavi praktično provediva? Koliko uopće u postojećem nastavnom programu ima sadržaja koji to omogućavaju?

Tezu da je dio programskih sadržaja u razrednoj nastavi moguće realizirati u školskom vrtu istražili smo analizom službeno važećeg nastavnog programa i važećih udžbenika.

Za potrebe ovoga istraživanja analizirali smo:

1. De Zan, I., Nejašmić, I., Vranješ-Šoljan, B. (2004.), Naš svijet 4, udžbenik prirode i društva za 4. razred OŠ, Zagreb: Školska knjiga.
2. Findak, V. (1996.), Tjelesna i zdravstvena kultura u osnovnoj školi, Priručnik za učitelje razredne nastave, 2. izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
3. Hrapin-Mehkek, R., Ivančić, G. (2004.), Ideja, priručnik iz likovne kulture u razrednoj nastavi, Zagreb: Znanje.
4. Jelić, T., Domišljanović, D., (2004.), Škola i dom, udžbenik iz prirode i društva za 1. razred OŠ, Zagreb: Alfa.
5. Jelić, T., Domišljanović, D., (2004.): Dom i zavičaj, udžbenik iz prirode i društva za 2. razred OŠ, Zagreb, Alfa.
6. Nastavni plan i program za osnovne škole u Republici Hrvatskoj (1999.), Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa.
7. Žderić, J.(2003.), Ja u prirodi, radni udžbenik iz prirode i društva za 3. razred, Zagreb: Profil.

4.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA-NASTAVNI SADRŽAJI KOJI SE MOGU REALIZIRATI U ŠKOLSKIM VRTOVIMA

4.2.1. HRVATSKI JEZIK

Temeljna je zadaća predmeta hrvatskoga jezika da učenici nauče komunicirati, iskazati svoje misli i osjećaje te primati poruke drugih na materinskom jeziku. Ta se zadaća ostvaruje u nekoliko osnovnih spoznajnih jezičnih aktivnosti: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Kako bi nastava bila što zanimljivija i različita, bilo bi dobro neke nastavne jedinice obraditi u prirodi odnosno u školskom vrtu. Izuzetno su pogodne različite govorne i pismene vježbe. Na primjer, u školskome vrtu možemo opisivati biljke, životinje, okoliš te proučavati i opisivati promjene koje se događaju u školskome vrtu kroz godišnja doba.

Vježbom opisivanja razvijaju se sposobnosti promatranja, povezivanja pojedinosti i istraživanja doživljaja. Učenički radovi će biti maštovitiji i bogatiji detaljima ako se oni mogu slobodno kretati i istraživati ono što opisuju, nego da sjede u školskim klupama. U školskome vrtu možemo obrađivati i neke pjesmice i druge tekstove o prirodi.

4.2.1. LIKOVNA KULTURA

Životinje su vrlo zahvalan motiv jer ih djeca jako vole. Motiv koji učenici crtaju vrlo je važan da se i vidi jer crtanje ili slikanje po promatranju razvija percepcijske sposobnosti

Učenici vole nastavu likovne kulture jer tada nešto samostalno stvaraju. Analizom plana i programa iz priručnika za likovnu kulturu u razrednoj nastavi (Hrapin-Mehkek, R., Ivančić, g., 2004.) izdvojila sam sadržaje koji bi se mogli odvijati u školskom vrtu.

1. razred

MJESEC	MOTIV	LIKOVNA REALIZACIJA		
		LIKOVNO PODRUČJE	LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA I TEHNIKE	LIKOVNI PROBLEMI I POJMOVI
RUJAN	Roda	Slikanje, risanje	Novinski kolaž, flomaster	Linija, oblik, ploha, crta
LISTOPAD	Jesenski list	Modeliranje i građenje	Glinamol	Oblik, volumen, glatko-hrapavo
	Suncokret	Slikanje	Pastel	
STUDENI	Voćka u jesen	Slikanje, risanje	Akvarel, flomaster	Boja, crta
OŽUJAK	Cvijet	Modeliranje i građenje	Papir	Oblik, ritam istovrsnih boja
SVIBANJ	Kukac	Risanje	Tuš	Obrisna i teksturna crta
	Leptir	Slikanje	Tempera	Monotipija

2. razred

MJESEC	MOTIVACIJA	LIKOVNA REALIZACIJA		
		LIKOVNO PODRUČJE	LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA I TEHNIKE	LIKOVNI PROBLEMI I POJMOVI
LISTOPAD	Plodovi zemlje	Slikanje	Pastel	Lik, kompozicija, boja
	Krizantema	Slikanje	Kreda u boji	Ritam, oblik
SIJEČANJ	Zimski pejzaž	Slikanje	Gvaž	Ritam akromatskih tonova
SVIBANJ	Kaktus	Modeliranje i građenje	Plastelin	Oblik, glatko-hrapavo, kontrast
LIPANJ	Leptir	Slikanje	Tempera	Boja, kontrast, ploha, ritam

3. razred

MJESEC	MOTIV	LIKOVNA REALIZACIJA		
		LIKOVNO PODRUČJE	LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA I TEHNIKE	LIKOVNI PROBLEMI I POJMOVI
LISTOPAD	Plodovi zemlje	Slikanje, risanje	Pastel, tuš	Crta, točka, lik, kompozicija
	Jesenska košarica	Modeliranje i građenje	Glinamol	Oblik, ploha, kompozicija, ritam
OŽUJAK	Cvjetna livada	Risanje, oblikovanje	Flomaster, šiljevina	Ritam, oblik
	Leptir	Slikanje, risanje	Akvarel, flomaster	Boja, crta, tekstura
	Puž	Slikanje	Kreda u boji	Boja, oblik, ritam
SVIBANJ	Cvijet	Slikanje	Tempera	Ritam istovrsnih oblika, kompozicija

4. razred

MJESEC	MOTIV	LIKOVNA REALIZACIJA		
		LIKOVNO PODRUČJE	LIKOVNO-TEHNIČKA SREDSTVA I TEHNIKE	LIKOVNI PROBLEMI I POJMOVI
LISTOPAD	Suncokret	Slikanje	Gvaž	Boja, ploha, skupljeno-raspršeno
STUDENI	Krizantema	Slikanje	Kreda	Raznovrsne crte, boja, tekstura
	Stablo	Slikanje	Salvete	Kontrast boja
SIJEČANJ	Zimski pejzaž	Slikanje	Pastel, akvarel	Boja, lik
SVIBANJ	Kukac	Risanje	Tuš	Obrisna i teksturna crta

4.2.3. GLAZBENA KULTURA

Nastava glazbene kulture u prva tri razreda osnovne škole ostvaruje su u četiri područja (pjevanje, sviranje, stvaralački rad i slušanje glazbe). «Kada je moguće ostvariti, poželjno je povezivanje glazbenih sadržaja sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta. Međutim, potrebno je voditi brigu o tome da se povezivanje sadržaja ne ostvaruje samo formalistički i na glazbeno nebitnoj, posve površinskoj razini (npr. na nastavi prirode i društva učimo o konju i pjevamo popijevku o dobrom konjiću)«. (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 1999.)

Nakon što smo usvojili pjesmu možemo je uvježbavati dok radimo u vrtu, možemo je zaplesati, a možemo se i poigrati npr. uz pjesmu Izgubljeno pile (sakrivanje i traženje predmeta, tako da tragaču svi pomažu pjevajući pjesmu. Kada se predmetu približava, pjesma je glasnija, a kada se udaljava, pjesma je tiša.) Nastavu glazbene kulture možemo povezati i s tjelesnom kulturom tako da učenici određenu radnju trebaju napraviti u zadanom ritmu.

4.2.4. MATEMATIKA

U nastavi matematike, za koju vlada tradicionalno mišljenje da je izrazito učionička, nalazi se potreba i mogućnost da se jedan njezin dio realizira u školskom vrtu. Npr. u 1. razredu: odnosi među predmetima (veći-manji, viši-niži, dulji-kraći, unutar-izvan), 2. razred: mjerenje veličina (primjena mjerenja dužina na opseg pravokutnika i opseg kvadrata), 3. razred: mjerenje veličina (dužine, mase, tekućine), 4. razred: mjerenje i računanje površine kvadrata i pravokutnika.

4.2.5. PRIRODA I DRUŠTVO

Nastavni su sadržaji za prirodu i društvo raspoređeni prema didaktičkom načelu primjerenosti, sustavnosti i postupnosti. Primjena navedenoga načela zahtjeva da učenici na primjerima iz vlastite okoline upoznaju temeljne prirodoslovne pojmove. Radi važnosti i brojnosti novih prirodoslovnih pojmova, u trećem i četvrtom razredu potrebno je često organizirati izvan učioničku nastavu u obliku jednodnevnih i višednevnih izleta ili blok sati. Učenicima treba omogućiti da sve zaključke donose na temelju stvarnoga iskustva u čemu nam pomaže rad, promatranje i izvođenje pokusa u školskom vrtu.

Nužno je da učenici stalno prate promjene u prirodi tijekom godine na istom mjestu kako bi mogli uspostaviti uzročno posljedične veze među činjenicama te naučiti donositi dobre i logične zaključke. To znači da se određene teme ne mogu obraditi iz udžbenika ili na temelju slika i ilustracija nego je obavezno promatranje i doživljavanje u neposrednoj okolini. Ovisno o kraju u kojemu se škola nalazi učitelji trebaju među ponuđenim temama odabrati i obrađivati one sadržaje koje učenicima mogu približiti i objasniti u neposrednom promatranju i iskustvenoj nastavi.

Izdvojila sam neke teme koje se mogu obraditi u školskom vrtu:

1.razred

- Iz cjeline priroda
- Biljke i životinje u jesen
  - Biljke i životinje zimi
  - Biljke i životinje u proljeće
  - Rad ljudi u proljeće
  - Biljke i životinje ljeti (Jelić, Domišljanović, 2004.)

Ovaj dio sadržaja potrebno je obraditi izvan učionice u jednoj životnoj zajednici, najbližoj školi, a za to bi trebao poslužiti školski vrt. Učenici bi trebali promatrati biljke i životinje, njihov izgled i način prehrane te korist za čovjeka.

Učenici postupno, promatranjem i vođenjem kalendara prirode, zapažaju promjene u prirodi i njihov utjecaj na rad i život ljudi. «Uvođenjem slikovnoga kalendara prirode učenici se uvode u praćenje vremenskih prilika i radova ljudi u prirodi. To bi trebalo pridonositi otkrivanju povezanosti pojava u prirodi i društvu, kao i razumijevanju uloge ljudskoga rada u iskorištavanju, čuvanju i unapređivanju prirode.» (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 1999.)

2. razred

Osnovno prirodno-zemljopisna obilježja zavičaja - Nizinski zavičaj

Snalaženje u prostoru-Glavne strane svijeta

- Priroda
- Šuma, park i livada u jesen
  - Biljke, životinje i ljudi zimi
  - Biljke, životinje i ljudi u proljeće
  - Biljke, životinje i ljudi ljeti
  - Zaštita i čuvanje okoliša (Jelić, Domišljanović, 2004.)

Sadržaje iz snalaženja u prostoru potrebno je ostvariti izvan učionice jer strane svijeta treba dobro uvježbati u prostoru. Snalaženje prema Suncu treba obrađivati na osnovi promatranja njegovoga prividnoga dnevnoga pomicanja na nebu kako bi učenici uočili stranu na kojoj Sunce svakoga dana izlazi, stranu na kojoj dosegne svoju najvišu točku i stranu na kojoj zalazi.

Promatranje promjena u prirodi i uočavanje osnovnih zakonitosti nastavlja se i u drugom razredu neposrednim promatranjem životnih zajednica. Više pozornosti treba posvetiti biljkama s kojima se učenici najčešće susreću u mjestu i okolici (žitarice, povrće, voćke), njihovom uzgoju i koristi. Važno je vođenje kalendara prirode (zajedničkog) koji treba biti zadaća svih učenika.

3. razred

Snalaženje u prostoru

- Stajalište i obzor
- Sporedne strane svijeta
- Snalaženje u prostoru po suncu i po nekim znacima na zemljištu
- Orijentacija uz pomoć kompasa

Vode u zavičaju

- Stajaćice

- Živi svijet u stajaćim vodama

Podneblje i životne zajednice zavičajne regije - Biljke i životinje u zavičaju

Upoznavanje i istraživanje prirode - Uspoređivanje i obrazlaganje promjena u životnoj zajednici (vrtu, voćnjaku, livadi, parku, šumi) tijekom godišnjih doba (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 1999.) -

Oblike snalaženja u prostoru treba obrađivati s učenicima u prirodi, gotovo kroz igru. S učenicima trebamo promatrati: godove na panjevima, koru drveća (mahovina i gljivice), mravinjake te se snalaziti u prirodi pomoću njih. Prepoznavanje i sakupljanje biljaka treba obvezatno ustrojiti izvan učionice gdje će se odmah upoznati s onečišćenjem i zaštitom.

4. razred

Uvjeti života

Živa priroda - Život zelene biljke (građa biljke i sjemenke)

- Razmnožavanje biljaka (građa cvijeta)

- Život na travnjaku (biljke i životinje)

- Bogatstvo šumskoga pokrivača (drveće) (De Zan, Nejašmić,

Vranješ-Šoljan, 2004.)

Tematsku cjelinu «Uvjeti života» treba obrađivati u prirodno zemljopisnoj cjelini u kojoj se nalazi škola. Tako će se nastaviti sadržaji povezivati s prirodnom osnovom kraja u kojem učenici žive, a stjecanje znanja izvoditi na osnovi poznatih sadržaja, promatranja i doživljavanja. Programski sadržaji odnose se na vodu, zrak, svjetlost, toplinu i tlo. Uvjete života valja obraditi na temelju praktičnih radova. Iz toga dijela programa uočljivo je da se pri obradi sadržaja ističe aplikativnost, što znači da se životni uvjeti obrađuju na izvornoj stvarnosti. Potrebno je isticati međuovisnost nežive i žive prirode te razvijati cjelovito mišljenje i integralni pristup znanosti u rješavanju ekologijskih problema današnjice.

U sklopu tematsku cjeline «Živa priroda», učenici stječu osnovne pojmove o životu biljaka. To su osnovni sadržaji o biljkama koji će omogućiti shvaćanje biljke kao sastavnoga dijela žive prirode. Sadržaje o životu na travnjaku, živim bićima u šumi, životu u moru i uz more, valja obrađivati u vezi sa zemljopisnima sadržajima. (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 1999.)

4.2.6. TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

U školskome vrtu mogu se izvoditi sadržaji iz cjelina:

1. Hodanja i trčanja
2. Skakanja
3. Bacanja, hvatanja i gađanja
4. Penjanja, puzanja i provlačenja

5. Dizanja i nošenja
6. Vučenja, potiskivanja i navlačenja
7. Visenja i upiranja
8. Preskoci
9. Plesne strukture
10. Igre

Dobro uređeni školski vrtovi osiguravaju mogućnost povezivanja s većinom nastavnih predmeta, izmjenju, odnosno prožimanje tjelesnoga i intelektualnoga odgoja, praktično osposobljavanje i pripremanje za život. Upravo nam školski okoliš, to jest, školski vrt treba omogućiti uvježbavanje različitih motoričkih sposobnosti, intelektualizirati tjelesni rad i rasteretiti učenike od prevelikoga intelektualizma i verbalizma.

4.3. PRIMJER PRAKTIČNOGA RADA

PISMENA PRIPRAVA ZA PREDAVANJE IZ HRVATSKOGA JEZIKA

Razred: 2.

Nastavna cjelina: Jezično izražavanje

Nastavna tema: Pismena vježba

Nastavna jedinica: Opisivanje prirode (opis stabla)

Tip sata: obradba

Sociološki oblici rada: individualni, frontalni

Nastavne metode: metode razgovora, usmeno izlaganje, metoda pisanja, metoda govornoga izražavanja

Nastavne zadaće:

- a) Obrazovne: osposobljavanje učenika za slušanje i govorenje, bogaćenje rječnika, osposobljavanje učenika za govornu i pismenu komunikaciju, naučiti pravilnu konstrukciju rečenica
- b) Funkcionalne: poticati razvoj stvaralačkoga mišljenja, doživljaja i iznošenje osobnih zapažanja, razvijati sposobnost pismenoga izražavanja, zapažanja, povezivanja i zaključivanja, razvijati jezično-stilsko izražavanje
- c) Odgojne: razvijati interes za govorno izražavanje, razvijati interes za rad, stjecati ljubav za hrvatski jezik i književnost, razvijati komunikaciju, naučiti slušati drugoga

ARTIKULACIJA SATA

1. MOTIVACIJA

Oluja ideje na riječ *priroda*.

Kratak razgovor o prirodi (Što je priroda? Kako se moramo odnositi prema njoj? Kako ju možemo čuvati?...)

2. NAJAVA

Naš današnji zadatak je opisivanje prirode. Odlazak u školski vrt-park. Što vidimo oko sebe? (drveće). M ćemo, upravo danas opisivati drveće.

3. GOVORNA VJEŽBA

Promotrimo drvo! Od čega se sastoji? (debla, grane i listova) pogledajmo deblo! Kakvo je? Kakve je boje, oblika, veličine? Pogledajmo grane! Kako izgledaju? Pogledajmo listove! Kakvi su listovi? (boju, oblik, veličinu i pokret) To su osobitosti po kojima smo opisali stablo to jest, поближе ga označili. Tko bi nam sada htio opisati ovo stablo?

Nekoliko učenika opisuje stablo.

4. PISMENA VJEŽBA

Sada je vaš zadatak odabrati jedno drvo koje ćete opisati. Zatim ga trebate dobro promotriti i u tablicu opisati njegove osobitosti. Kada ste to napravili trebate ga opisati uz pomoć te tablice.

5. ANALIZA I KOREKCIJA RADOVA

Nakon što učenici završe, čitamo i analiziramo radove.

6. STVARALAČKI RAD

Nacrtaј stablo koje si opisivao/la ili napiši poruku drugima ljudima kako da se ponašaju prema prirodi, ili napiši neku pjesmicu.

DOMAĆA ZADAĆA- Pronađi u knjigama nešto više o tom stablu.

LISTIĆ ZA HRVATSKI JEZIK

OPISIVANJE PRIRODE OPIS STABLA

1. Zadatak

Promotri stablo i u tablicu upiši što više osobitosti koje si primijetio/la.

OSOBITOSTI	DEBLO	GRANE	LIŠĆE
VELIČINA			
BOJA			
OBLIK			
POKRET			

2. Zadatak

Opiši stablo uz pomoć tablice koju si prethodno popunio.

---

3. Zadatak

Odaberi – možeš nacrtati stablo koje si opisivao/la ili napisati pjesmicu ili poruku drugim ljudima kako se trebaju odnositi prema prirodi.

DOMAĆA ZADAĆA – pronađi u knjigama nešto više o opisanom stablu i zapiši.

5. ZAKLJUČAK

Proučavajući školske vrtove kroz povijest uočavamo da su oduvijek bili prikladno i opravdano mjesto za usvajanje novih znanja, razvijanje vještina i navika. Školske vrtove možemo gotovo paralelno pratiti i analizirati s ozbiljnim utemeljenjem školstva.

Prvi školski vrtovi bili su *Botanički vrtovi* koji su trebali osigurati školske šetnje, sustavna promatranja i biti izvor zornosti u nastavi. Kasnije se školskim vrtovima dodaje proizvodno-gospodarska funkcija. Ti vrtovi trebali su osigurati određenu proizvodnju i na taj način doprinijeti razvoju narodnoga gospodarstva. I na kraju, od 1905. godine školski vrtovi postaju opće nastavni (pedagogijski), odnosno od tada trebaju služiti samo potrebama nastave.

U prvobitnim školskim vrtovima cilj rada bio je što veća proizvodnja pa je učenike trebalo samo u tehničkom smislu osposobiti za rad. Kasnije je rad u školskim vrtovima dobio pedagogijsko obilježje. Na rad se počelo gledati kao na cilj, ali i efikasno sredstvo. Osposobljavanje za rad je konačan cilj, ali se istovremeno radom može i uspješno odgajati. U takvom radu postavlja se načelo prožimanja **intelektualnoga i tjelesnoga rada**. Suvremeni školski vrtovi trebaju osigurati realizaciju radnoga odgoja kao jednoga od temeljnoga odgojnoga područja koje se treba temeljiti na načelu aktivnosti učenika. Svaki rad mora imati i teorijsku podlogu jer je nužno uspostaviti dijalog između nastave i rada. Učenicima trebamo omogućiti da nešto rade i samostalno stvaraju jer tako pridonosimo razvoju djetetovoga **samopouzdanja i stvaranja pozitivne slike o sebi**.

Veličina, izgled i organizacija školskih vrtova nije nikada bila precizno određena, ali je trebala biti takva da ukupno odgojno djeluje, posebno na području **estetskoga i moralnoga odgoja**.

U okviru školskih vrtova primjećuje se novi interes za područje ekologije i **ekološkoga odgoja**, kao i uloge i mogućnosti školskih vrtova na području pružanja socijalne i psihološke potpore mladima s elementima **psihoterapije putem rada**.

Provedeno istraživanje na školskima nastavnima programima potvrdilo je da sve nastavne predmete možemo vrlo kvalitetno povezati sa školskima vrtovima jer su upravo školski vrtovi posebno pogodna mjesta za praktično provjeravanje stečenih znanja u školi, ali i stjecanje novih teorijskih znanja putem pokusa, eksperimentiranja, istraživanja i proučavanja.

6. LITERATURA

- Borić, E., Barišić, I., Munjiza, E. (2004.), Ekološka izobrazba nastavnika o zavičaju, *Život i škola*, Osijek, 11 (1): 68.-80.
- Borić, E., Peko, A., Vujnović, M. (2002.), Od riječi do djela u nastavi prirode i biologije (metode odgoja za okoliš), *Život i škola*, Osijek, 7 (1): 117-123
- Britton, L. (2000.), Montessori, Učenje kroz igru, Zagreb: Hena comm.

- Bučan, I. (2000.), Školski botanički vrt u Kaštel Lukšiću, Kaštel Lukšić.
- Bunjevac, I., Opančar, M., Ježić, A. (2002.), Uzgoj starinskog cvijeća, OŠ «A. Harambašić», Učenička zadruga «Ozimnica» Donji Miholjac.
- De Zann, I., Nejašmić, I., Vranješ-Šoljan, B. (2004.), Naš svijet 4, Udžbenik prirode i društva za 4. razred osnovne škole, Zagreb: Školska knjiga .
- Findak, V. (1996.), Tjelesna i zdravstvena kultura u osnovnoj školi, Priručnik za učitelje razredne nastave, Zagreb: Školska knjiga.
- Grđan, J. (2002.), Vrtlarska ogledna radionica; Osnivanje slavonskog vrta i tradicijski uzgoj povrća i cvijeća; Prva smotra učeničkih zadruga Osječko- baranjske županije, OŠ «A. Harambašić» Donji Miholjac.
- Hrapin-Mehkek, R., Ivančić, G. (2004.), Ideja, Priručnik iz likovne u razrednoj nastavi, Zagreb: Znanje.
- Jelić, T., Domišljanović, D. (2004.), Škola i dom, Udžbenik iz prirode i društva za 1. razred osnovne škole, Zgreb: Alfa.
- Jelić, T., Domišljanović, D. (2004.), Dom i zavičaj, Udžbenik iz prirode i društva za 2. razred osnovne škole, Zagreb: Alfa.
- Ježić, A. (2005.), Eko škola, Pokret prijatelja prirode «Lijepa naša», Osnovna škola «A. Harambašić» Donji Miholjac.
- Munjiza, E. (2003.), Pedagogijska funkcija školskih vrtova, Povijesno iskustvo, suvremeno stanje i tendencija: Velika Kapanica.
- Nastavni plan i program za osnovne škole u Republici Hrvatskoj (1999.), Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa.
- Obradović, D., i drugi, (2004.), Učenička zadruga «Ozimnica», OŠ «A. Harambašić» Donji Miholjac.
- Petih, M. (2003.), Radost stvaranja, Zagreb: Alineja.
- Slačanac, I. (2005.), Pedagogijska funkcija školskih vrtova; diplomski rad.
- Žderić, J. (2003.), Ja u prirodi, Radni udžbenik iz prirode i društva za 3. razred osnovne škole, Zagreb: Profil.

SUMMARY

ELEMENTARY SCHOOL CURRICULUM AND THE POSSIBILITY OF ORGANIZING CLASSES IN SCHOOL GARDENS

The authors investigated the possibility of teaching in school gardens, and thereby, the possibility of partial realization of the elementary school curriculum.

In theoretical part, the authors showed various forms of school gardens: botanical, experimental, educational and farms, as well as different ways of combining the lectures with working in the school garden.

In practical part, the authors analyzed current elementary school curriculum and textbooks.

Based on the sources analyzed, the authors selected the contents that could be achieved in a school garden.

At the end the authors also presented practical – methodical organization of lectures in a school garden.

Key words: school garden, elementary school, possible contents of school curricula.

Primljeno: 18. srpnja 2007.